

به نام خدا

سیری در اندیشه‌های اندیشمندان یونان

مؤلف:

دکتر شمسی کاظمی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می‌باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: کاظمی، شمسی، ۱۳۲۴ -
عنوان و نام پدیدآور: سیری در اندیشه‌های اندیشمندان یونان / مولف شمسی کاظمی.
مشخصات نشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۱۴۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۰۷-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۳-۱۴۴.
موضوع: فلسفه یونانی -- تاریخ
Philosophy, Greek -- History*
فیلسوفان یونانی -- نقد و تفسیر
Philosophers -- Greece -- Criticism and interpretation
رده بندی کنگره: B۱۷۱
رده بندی دیویی: ۱۸۰
شماره کتابشناسی ملی: ۹۰۴۷۳۲۳۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: سیری در اندیشه‌های اندیشمندان یونان
مولف: دکتر شمسی کاظمی
ناشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه‌آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲
چاپ: مدیران
قیمت: ۱۱۶۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۰۷-۴
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

تقدیم به

همسر مهربانم سیاوش و

نوه عزیزم آمان

نسیم، مازیار و شبنم

که مراد کردآوری و تهیه این کتاب یاری دادند.

پیشگفتار

قرن شانزدهم قرن اکتشاف بزرگ - اصلاح دینی سرآغاز فصل و انتقالات و تحولات عظیم در تمام زمینه‌های مادی و فکری بود زندگی جهان شناخته شده، بر پایه سرزمین‌های مکشوفه و تصاحب فلزات گران‌بها و توسعه سریع تجارت بین‌المللی، موجب شکوفایی اقتصاد عمومی و باعث رشد مناسبات اجتماعی و سیاسی قابل‌ملاحظه شد افزایش سریع قیمت‌ها و ظهور کانون‌هایی قدرتمند ثروت، موجب اختلاف در توزیع ثروت گردید و موجبات برانگیختن حس نوآوری در سازمان مدیریت جامعه را فراهم کرد.

سرمایه‌داری تجاری قبل از قرن ۱۶ ابتدا در ایتالیا شروع شده بود، تولد فرهنگ و تمدن رنسانس را جشن گرفته بود. اثرات رنسانس ایتالیا، به آرامی سراسر اروپا را در برمی‌گرفت و احیا مجدد درخشندگی‌های اندیشه و هنر و ادبیات یونان و روم، عنصر مهمی در بیداری اروپا بود، در عصر رنسانس، کلیسا همچنان به حیات خود ادامه می‌داد، با این تفاوت که تنها در قلب مردم تعمیم شده بود و ایمان فقط یک رابطه خالق و مخلوق ای بود. سانس از حضور فعال مذهب در تمام بحث‌های زندگی جلوگیری می‌کرد و کلیسا فقط بر مذهب مردم نظارت می‌نمود.

قرن شانزدهم عصر نوآوری نبوغ و ابداً گری مخصوصاً در زمینه اندیشه سیاسی بود. سلطنت استبدادی که شاه هیچ‌چیزی جز اطاعت محض را از مردم نمی‌پذیرفت، با تئوری‌های سیاسی جوامع فئودالی یعنی حاکمیت شخص فئودال که قدرت او نیز الهام گرفته از حقوق مردم، بود برخورد پیدا می‌کرد.

حکومت استبدادی مطلقه یک حالت سکولاریسم را در اندیشه سیاسی منعکس می‌کرد. حالتی را که ریشه‌اش به اواخر قرون‌وسطا برمی‌گشت. برای تبیین این موضوع بایستی دو جریان را مورد توجه قرارداد. جریان اول عبارت از اومانیزم مذهبی که به نام یک فرهنگ جدید و یک مذهب ضد اسکولاستیک کوشش می‌کند اندیشه ملی‌گرایانه مسیحیت را نجات دهد. این تفکر در واقع باقی‌مانده در قرون‌وسطی بود.

جریان دوم جنبش اصلاح دینی است که بسیاری از اندیشه‌های سیاسی، مستقیم یا غیرمستقیم از آن در مبارزات شدید مذهبی که فعلاً در سطح وسیع‌تر و عمیق‌تری، اروپا را به لرزه درآورده بود، مردم نمی‌توانستند نسبت به فرقه‌های مذهبی چشم‌پوشی و اغماض کند. ما بعد از رفورم مذهبی جامعه اروپا به یک فهم سیاسی نسبی دست‌یافت و مردم در برخورد با مفهوم سلطنت استبدادی از چنان آگاهی سیاسی برخوردارند که می‌توانستند آزادانه نسبت به اصل سلطنت بیان اندیشه سیاسی مخالف یا موافق خود بپردازند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	مقدمه
۱۷	فصل اول: پیدایش فلسفه یونانی
۲۱	مبحث اول: اندیشه‌های طالس
۲۳	مبحث دوم: اندیشه ی آناکسیماندروس
۲۵	مبحث سوم: اندیشه ی آناکسیمنس
۲۶	مبحث چهارم: اندیشه ی پراکلیتوس
۳۳	فصل دوم: فیثاغورس
۳۷	مبحث اول: هندسه نظری
۴۲	مبحث دوم: مکتب سوفیسم (سوفسطائی)
۴۴	گفتار اول: سوفسطائیان
۴۶	گفتار دوم: اندیشه سوفسطائیان
۵۳	فصل سوم: سقراط
۵۹	مبحث اول: روش اندیشه ورزی سقراط
۶۲	مبحث دوم: روش فلسفه سقراط
۶۶	مبحث سوم: نشر عقاید سقراط
۶۷	مبحث چهارم: سقراط از دیدگاه گزنوفون

- فصل چهارم: زندگی ارسطو _____ ۶۹
- مبحث اول: طرح های اصلی طبقه بندی علوم _____ ۷۷
- مبحث دوم: فلسفه اخلاقی از دیدگاه ارسطو _____ ۷۸
- مبحث سوم: فلسفه سیاست از دیدگاه ارسطو _____ ۸۶
- فصل پنجم: اوضاع ایتالیا در زمان ماکیاول _____ ۱۰۱
- مبحث اول: زندگی و روزگار ماکیاولی _____ ۱۰۳
- مبحث دوم: ماکیاولی و جایگاه او در اندیشه سیاسی _____ ۱۱۱
- فصل ششم: اندیشه سیاسی ماکیاول _____ ۱۱۹
- مبحث اول: دولت از نظر ماکیاول _____ ۱۲۲
- مبحث دوم: حکومت از نظر ماکیاول _____ ۱۲۲
- مبحث سوم: انسان از نظر ماکیاول _____ ۱۲۴
- مبحث چهارم: دین از نظر ماکیاول _____ ۱۲۶
- مبحث پنجم: جایگاه ماکیاول در اندیشه زمان خود _____ ۱۲۷
- گفتار اول: مکتب ماکیاولیسم _____ ۱۲۸
- گفتار دوم: اصول عقاید مکتب ماکیاولیسم _____ ۱۲۸
- گفتار سوم: اصل نظام اجباری ماکیاولی _____ ۱۳۰
- فصل هفتم: ملاحظاتی در تفکر و اندیشه فیلسوفان _____ ۱۳۳
- مبحث اول: سیاست عقل گرایی _____ ۱۳۵
- مبحث دوم: تئوری قدرت _____ ۱۳۶
- مبحث سوم: منشاء دولت و انقلاب _____ ۱۳۷

مبحث چهارم: کسوف _____ ۱۳۹

ضمائم: تصاویر _____ ۱۴۱

منابع و مأخذ _____ ۱۴۳

مقدمه

در خصوص سیر تحول اندیشه سیاسی از یونان قدیم تا به امروز ضرورت ایجاب می‌کند که به ابزار این بحث یعنی تعریف واژه‌های بنیادی پرداخته شود. ابتدا ببینیم اندیشه و تفکر چیست؟ چگونه حاصل می‌گردد؟ و سپس به اندیشه سیاسی و تاریخ آن و مفهوم تفکر.

منطقیون معتقدند که میان انسان و حیوان دو قوه مشترک وجود دارد یکی از قوای ظاهری است مثل زشتی و زیبایی، یا تاریکی و روشنایی و دیگری قوای باطنی است مثل احساس درد و خوشی - اما آن قوه‌ای که اختصاصاً در انسان وجود دارد قوه‌ای است که معروف به قوه درک و این قوه درک آن نیرویی است که به انسان اجازه می‌دهد آدمی به امور کلی بپردازد. وقتی انسان به امور کلی دست یابد می‌تواند شناخت را به اجزاء تسری بدهد مثلاً شناخت حقیقت انسان که پس از حصول بدان می‌تواند آن را بر فرد فرد انسان‌ها تسری داده و آنچه که در انسان به دست حیوان به طور مجرد وجود دارد این است که آدمی می‌داند که چیزی را می‌داند و چه چیزی را نمی‌داند؛ بنابراین وقتی که انسان به مجهولی برمی‌خورد ابتدا این مجهول را در خزینه هیئت خویش گنجینه مجهولاتش می‌برد، دانستنی‌ها در قالبی می‌ریزد و از درون معلومات، مجهول را استخراج می‌کند.

بخواهیم به منطقیون مفهوم فکر و اندیشه را بررسی کنیم باید بگوییم که رفتن از سمت مجهولات به سمت معلومات یا معلومات را بعد قراردادن و بحث مجهول به‌عنوان مقصد

حرکت کردن رسیدن به مطلوب است که این حرکت نفسانی را فکر و اندیشه می‌گویند؛ بنابراین اندیشه عبارت است از: «تنظیم و به هم در آوردن عادات و واکنش‌های اکتسابی برای از میان برداشتن مشکل نوظهور» یا به عبارتی دیگر «زمانی انسان به تفکرم پردازد که از تجارب مأنوسی برای حل مسائل نا مانوری بهره می‌گیرد.» نظری منطقی است خصوص تفکر. ولی عموماً معتقدند که انسان زمانی دست به تفکر می‌زند که با مشکلی مواجه می‌شود و برای حل آن مشکل به اندیشه و تفکر می‌نشیند.

متفکرین غربی، این اعتقادند که زایش اندیشه به تفکر علمی به‌عنوان نخستین عکس‌العمل انسان نسبت به طبیعت پیچیده پیرامون او مربوط می‌شود به کانون‌های شرقی مثل مصر و بابل که مرکز شکل‌گیری اندیشه علمی در زمینه نجوم و ریاضیات و علوم طبیعی بوده. این اندیش‌ها هرچند مبتنی بر تجربیات فردی بوده؛ اما از طریق مراودات بازرگانی به اولین شهر دولت‌های ایونی منتقل شده است.

برجسته‌ترین شهر دولت ایونی میلط بوده است. میلط بندری فعال بود و طالس^۱ در یک خانواده بازرگان در این بندر به سال ۶۰۰ ق.م متولد شد. قبل از طالس مردم به دلیل قلت دانش قد به تحولات طبیعت و جهان هستی با شک و تردید می‌نگریستند و معتقد بودند که این تغییرات در بستر طبیعت ناشی از اراده خدایان است. قبل از طالس شخصیت‌هایی مثل هولر^۲ و هزیود^۳ در مجموعه رسالت خود خدایان را به تمسخر گرفته و با این حرکت می‌خواستند روح استقلال‌طلبانه‌ای به انسان زمان خود اعطا کنند؛ بنابراین طالس در نتیجه ملاحظات عامیانه‌ای که به طبیعت پیرامون خود داشت این نتیجه رسید که تغییر و تحولات طبیعت ناشی از یک قدرت مرموز یا ماورایی یا ناشی از خدایان نیست، بلکه این قدرت تغییردهنده که باعث شب و روز و سرما و گرما و سبزی و

۱- «طالس حدود ۶۰۰ ق-م از خانواده ای بازرگان بود.» (بیگدلی، علی، 1377، ص ۱۱)

۲ - «هولر نام داده شد به نخستین شاعر یونانی- صاحب حماسه های ایلپاد و اودیسه- هر دولت او را متعلق به سال ۸۵۰ ق.م می‌داند.» (همان کتاب)

۳ - «هزیود نخستین شاعر یونانی که با یقین آثار او بدست ما رسیده شاعر مردمی و متعلق به پایان قرن هشتم» (همان کتاب).

زردی می‌شود در درون طبیعت نهفته است و اعلام کرد که یک عنصر واحد به نام آب موجب همه این تغییر و تحولات می‌شود و آب ماده اموات شد. طالس با بیان چنین اندیشه‌ای در نظر فلسفی و علمی بنیاد تفکر ماتریالیستی را بنا نهاده و یک حکمت به نام مکتب فلتی یا شاگردانی به نام انگسیمن^۱ و انگ سن می دور^۲ تأسیس کرد.

در مورد ظهور اندیشه سیاسی که محصول تغییر و تحول گسترده سیاسی و حزبی در قرن هشتم ق.م. در یونان است. تولد اندیشه سیاسی در شهر دولت‌ها صورت گرفت. شهر دولت عبارت از سرزمین‌های محدود جغرافیایی با جمعیت مشخص بوده‌اند که از نظر اقتصادی از یک اقتصاد طبیعی و معیشتی برخوردار بوده‌اند.

جمعیت به دو گروه شهروند و غیر شهروند تقسیم می‌شد. شهروندان از حقوق مدنی و سیاسی برخوردار بوده‌اند و وظیفه شهروندی حکم می‌کرد که به طور مستقیم در سرنوشت سیاسی شهر مشارکت و دخالت کنند و این دخالت به این شکل بود که برای انتخاب مسئولان سیاسی مردم از چند روز پیش آماده می‌کردند تا در روز موعود در میدان شهر حضور به هم رسانند و فرد مورد نظر خود را از صلاحیت سیاسی برخوردار بود برای تصدی دور سیاسی انتخاب کنند.

مراحل شکل‌گیری اندیشه سیاسی در یونان طی مراحل چهارگانه زیر است؛

۱- مرحله حاکمیت اندیشه‌های اسطوره‌ای است که توسط هولرویز بود در قرن نهم و هشتم پایه‌گذاری شده است.

۲- مرحله اندیشه‌های طبیعت‌گرایی موضوع هستی‌شناسی است که با طالس شروع می‌شود به طوری که برای نخستین بار از نظر عقل و علم به طبیعت می‌نگرد که موجب

۱ - ANAXI MENE قرن ششم ق.م واضع تئوری به مواد تأثیر آن در تحولات طبیعت. «جان مک‌کلند، 1398، ص ۱۲»

۲ - ANAYIM ANDORE واضع نظر به ماده ناتناهی یا APRON به عنوان بنیان جهان بینی هستی. «همان»

می‌شود تا اندیشه ماورا نگر انسان متوجه طبیعت بشود و تغییر و تحولات طبیعت را در چهارچوب تحولات علمی بررسی کند.

۳- مرحله اندیشه‌های جامعه‌گرا و انسان‌گرا است که با سوفسطائیان^۱ و سقراط شروع به ارسطو هم ختم می‌شود. به‌طوری‌که سقراط بر خلاف طالس، از نظر عقل و علم و طبیعت و جامعه می‌نگرد این مرحله، مرحله شکل‌گیری اندیشه سیاسی در جامعه آتن است.

۴- این مرحله محصول ظهور و توسعه قدرت میلیتارائی اسکندر و عصر فروپاشی اندیشه سیاسی و اجتماعی است. مکاتب مهم این مرحله عبارت‌اند از: کلبیون - شکاکيون، اپیکوریان و رواقیون.

اندیشه در یونان از رشد تا افول مرهون ۳ حادثه است.

۱- جنگ‌های ایران و یونان که در کتاب هردوت منعکس است.

۲- فیک‌های پلو پونز که در واقع جنگی سیاسی میان آتن و اسپارت بود ۲۷ سال طول کشید.

۳- هرج. مرج وسیع در تمام آتن مقدمات فروپاشی تمام شهر بود.

او اعتقاد داشت که شناخت انسان ناشی از ادراک حسی است و چون ادراک حسی در افراد تغییر می‌کند پس انسان معیار سنجش همه امور است سوفسطائیان بنیان‌گذار مکتب اومانیسیم هستند.

استاد گفت: «برای حکمرانی جهان بایستی مردان خدایی فرمانروا باشد.» آرزوی من یافتن و دیدن چنین مردی است. لیکن من نمی‌دانم که این آرزوی من برآورده نخواهد شد. اگر من لااقل حکمرانی آزاده‌مرد، کارآموده، دل‌آگاه و استواری را نیافتند باز خرسند

---

۱ - خرمند است که بعدها دشمنان سیاسی این گروه مخصوصاً سقراط آنان را به سفسطه‌گر عقب کردند از ابداعات آنها پایه‌گذاری جامعه‌شناسی است رهبر برجسته این گروه پروتالوراس است.

و دلشاد می‌شدم. افسوس که من چنین مردی هم در میان حکمرانان امروزی جهان نمی‌بینم»^۱

---

۱ - کنفوسیوس ، مکالمات کنفوسیوس ۱۳۹۲، ترجمه؛ حسین کاظم‌زاده‌ایران‌شهر ، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

فصل اول

پیدایش فلسفه یونانی

در شمال غربی ناحیه کار یا ساحلی کوهستانی به طول تقریبی ۱۴۵ کیلومتر و به ۳۰ تا ۵۰ ک.م. واقع بود که این منطقه کوهستانی درگذشته یونیا گفته می‌شد که به قول هردوت=م.خ.ن. «هوا و اقلیم آن از همه عالم خوش‌تر بود، شهرهای آن در کنار رودها یا در انتهای راه‌هایی که کالاهای سرزمین‌های گوناگون را برای صدور به مدیترانه می‌رسانیدند، قرار داشتند و شهر میل توس از سایر شهرهای دوازده‌گانه، یونیا جنوبی‌ترین بود در قرن ششم پرمایه‌ترین شهر دنیای یونانی به شمار می‌رفت».

در عهد مینوس، کاریا بدان کوچیدند و در حدود ۱۰۰۰ ق.م. قوم یونیبایی از آمیک بدان جا رهسپار شدند، و تمدن جدیدی بر اساس فرهنگ اژه‌ای آن سامان که رو به انحطاط می‌رفت به بار آوردند. اینها زنان خود را به همراه نداشته و مردان را کشتند و بیوگان آنان را به زنی گرفتند. پس، اختلاط فرهنگی با اختلاط خونی توأم شد.

در میل توس، اکثر شهرهای یونیا، ابتدا زمام امور را به دست شاهانی افتاد که در زمان جنگ مردم را رهبری می‌کردند. از آن اشراف زمین‌دار به حکومت رسیدند و سرانجام حکام خودکامه‌ای که متکی به طبقه متوسط بودند و جبار که (تورانوس) نامیده می‌شدند که قدرت یافتند. در آغاز سده ششم در دوره حکومت جباری به نام تراسوبولوس، صنعت و تجارت به اوج خود رسید، و ثروت روزافزون میل توس باعث شگفتی ادبیات و فلسفه و هنر شد.

از سرزمین‌های دامپرور مجاور پشم و در کارگاه‌های بافندگی شهر بافندگی می‌بافتند. تجار آنجا از فنیقی‌ها سرمشق گرفتند و کم‌کم از آنها پیش افتادند و در مصر، ایتالیا، دریای مرمره و دریای سیاه هشتاد کوچگاه برای تسهیل تجارت برپا داشتند. شصت تا از این کوچگاه‌ها در شمال واقع بودند. میل توس از ابودوس، کوزیکوس، سپنوپه، اولیپا،

تراپزوس، و دنوسکوراس لیف و کتان و چوب و میوه و فلزات می‌گرفتند و در ازای آنها، فرآورده‌های صنعتی خود را عرضه می‌کردند.

ثروت و تجمل میل توس در سراسر یونان زبانزد مردم و موجب شایعات ناخوشایند بود. سوداگران شهر، برای سودجویی، در داخل و خارج شهر سرمایه‌گذاری می‌کردند؛ از این‌رو اهمیت آنان در رنسانس که در یونیا در گرفت، برابر اهمیتی است که خانواده مدیچی در رنسانس ایتالیا داشت. این محیط پرشور بود که به یونانیان مجال داد تا دو هدیه بسیار بزرگ، یعنی علم و فلسفه یونانی را، تقدیم کنند. نقاط تلاقی راه‌های تجارتي معمولاً محل برخورد افکار و عقاید و رسوم ناموفق‌اند و از این‌رو، مو جدا اصطکاک و تنازع و مقایسه و تفکر می‌شود.

اعتقادات خرافی، بر اثر تصادم با یکدیگر، بی‌اعتبار می‌شوند و سپس تعقل رواج م‌یابد. مردمانی که در میل توس و بعد در آتن گرد آمدند، به صدها ناحیه پراکنده تعلق داشتند و در نتیجه تجارت رقابت آمیز و دوری از منازل و معابد اوطان خود از اسارت شن به در آمدند و دارای مغزهایی فعال شدند. از این گذشته؛ به اقتضای تجارت، به شهرهای دور دست مسافرت کردند و تمدن‌های لیدیا و بابل و فنیقیه و مصر و جز اینها را دریافتند و از تنگ نظری بیرون آمدند. به این ترتیب یونانیان بر هندسه مصری و نجوم بابلی و علوم اقوام دیگر دست یافتند و دریانوردی و داد و ستد و علم جغرافیا و ریاضیات و نجوم، به موازات یکدیگر، پیش رفتند، از سوی دیگر، در نتیجه افزایش ثروت و آسایش، اقلیتی توانست به کارهای فرهنگی بپردازد. این آریستوکراس فرهنگی از آزادی فکری برخوردار بود، زیرا چون جمع قلیلی خواندن می‌توانستند.

آزادی فکری اقلیت اندیشمند برای حکومت خطری نداشت و سرکوبی آن لازم نبود. هنوز کاهنان مقتدر و کتب آسمانی بر جامعه مسلط نشده بودند. حتی منظومه‌های هومر که بعداً از جهتی به‌صورت کتاب مقدس یونانیان درآمد، هنوز قوام نیافته بود. از این‌رو شکاکیت و نشاط و طنز مردم بونیا تظاهر کرد. اول بار بود که فکر انسانی جنبه ناسوتی به خود گرفت و کوشید تا برای مسائل جهان و انسان، پاسخ‌هایی عقلی و سازگار

بیابد^۱. با این وصف درخت فلسفه هرچند که ناگهان بار ور شد، برای خود ریشه و ساقه ای داشت. دانش کهنه کاهنان مصری و ایرانی و شاید پارسایان هند، علوم کلاس اول صوتی کلدانیان اشعار فلسفی هژیود با واقع پردازی بازرگانان فنیقی و یونانی آمیخته و جنبش فلسفی یونیاپی را به وجود آوردند.

اما پیش از آن نیز «قانون» که فوق احکام بی حساب شخصی، فاروق اصلی علم و اساطیر، و نیز شاخص حکومت استبدادی و دموکراسی است، در دین یونیاپی راه داشت در دین اینان از مویرای که به معنای «الاهگان سرنوشت» است و هم بر خدایان و هم بر آدمیزادگان سلطه می ورزد.

تا جایی که ما نمی دانیم، یونانیان نخستین مردمی بودند که، در عرصه فلسفه و حکومت، قانون و آزادی را دریافتند، و این است راز کامیابی ها و اهمیت انسان در تاریخ. از آنجا که زندگی هم بر وراثت و هم بر دگرگونی، هم بر رسوم یکنواخت و هم بر تجدد آزمایشی استوار است، فلسفه از ریشه های دینی خود یکسره آزاد نشد. عناصر دینی هم فلسفه را به بار آوردند و هم پرورشش دادند و مسلماً الاهیات همواره نقش در فلسفه خواهد داشت. در تاریخ فلسفه یونانی دو جریان در جوار یکدیگر امتداد می یابند.

۱- طبیعت گرای

۲- و دوم جریانی است رازورانه.

طبیعت گرایی که نخستین مظهر آن طالس بود و رازوری از فیثاغورس نشات گرفت و با پارمنیدس هراکلیتوس، افلاطون، و کلتانتس ادامه یافت و به فلوطن دیلوتینوس و بولس حواری رسید و سپس به وسیله آناکسیما تزروس، کسنوفاین، هروتاگوراس، بقراط، و زیمقراطیس به اپیکورو لوکراتوس انتقال یافت. گاه گاهی مردانی بزرگ چون سقراط، ارسطو، مارکوس، آورلیوس به قصد آنکه درباره مشکل پیچیده و سامان ناپذیر زندگی قضاوتی ناقص بکنند، دو جریان را با هم آمیختند. به عبارت دیگر، سقراط و ارسطو، مارکوس و... اینکه مشکل پیچیده و سامان ناپذیر زندگی قضاوتی ناقص نکنند دو جریان

۱ - در همین قرن ششم ق.م نهضت های متشابهی در چین و هند نیز بر پا شدند.